

**BIOLOGIYA MUVOFAQIYATLARINI O'QITISHDA O'QUVCHI-YOSHLAR
ONGIGA SINGDIRISH YO'LLARI VA USHLUBLARI****Turekeeva Alfiya Jienbekovna***Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti**Zoologiya, odam morfofiziologiyasi va óni óqitish metodikasi docent v.b*

Annotaciya: *Ushbu maqolada biologiya darslarini o'qitishda o'quvchi-yoshlarga muvofaqiyatlarini ongiga singdirish yo'llari va ushlublari, ta'limning bugungi vazifasi, didaktikada o'qitish metodlarini tasniflash.*

Kalit sózlar: *ta'lim jarayoni, o'qitish metodlari, bilish faoliyati, undovchi, rag'batlantiruvchi, uyushtiruvchi va nazorat qiluvchi funksiyalari, texnik taraqqiyoti, ko'rgazmali, amaliy metodlari.*

Uzluksiz va uzviylik ta'lim tizimida ortiqcha takroriylikka chek qo'yib, eng avvalo, jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini kengaytiradi, qolaversa, davlatning ijtimoiy va ilmiy-texnik taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida ishlab chiqarishning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Pedagogik texnologiyalarning rivojlanishi va ularning o'quv - tarbiya jarayoniga kirib kelishi oqibatida, shuningdek axborot texnologiyalarining tez almashinuvi va takomillashuvi jarayonida har bir inson uchun o'z kasbiy tayyorgarligini, mahoratini kuchaytirish imkoniyati yaratildi.

Ta'limning barcha bosqichlariga oid umumiy pedagogik va didaktik talab talaba (yoki o'quvchi)ning dasturiy bilim, tasavvur va ko'nikmalari asosida mustaqil ishlash samaradorligini takomillashtirish, ilmiy fikrlashga, o'quv faniga qiziqishni kuchaytirish, kasbiy bilimlarini faolligini oshirishdan iboratdir. Iqtisodiy ta'limda pedagogika tajribasi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarining talaba (yoki o'quvchi)larni fanlarga qiziqtirishga, ularning mustaqil ishlashda faolliklarini oshirishda imkoniyati cheksiz ekanligi tasdiqlanmoqda.

Ta'limning bugungi vazifasi o'quvchilarni kun-sayin oshib borayotgan axborot-ta'lim muhiti sharoitida mustaqil faoliyat ko'rsata olishga, axborot oqimidan oqilona foydalanishga o'rgatishdan iboratdir. Buning uchun ularga uzluksiz ravishda mustaqil ishlash imkoniyati va sharoitini yaratib berish zarur. Aytish lozimki, ta'lim sohasi jamiyat hayotining iqtisodiy sohasida o'ziga xos muhim ahamiyat kasb etsa, ta'lim faoliyati esa, jamiyat iqtisodiy rivojlanishining muhim bir bo'lagi hisoblanadi. Shu sababli, iqtisodiy ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish, aniq vazifalarni qo'ygan holda, dars mashg'ulotlarining usul va vositalarini to'g'ri tanlash orqali shaxsning intellektual salohiyati va ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, jamiyatdagi har bir fuqaroning iqtisodiy bilim va malakasini oshirish, tezkor ta'lim uchun shart-sharoit yaratish mumkin.

Iqtisodiy ta'lim-tarbiya kishilarning iqtisodiy tafakkuri, axloqiy va ishchanlik sifatlarini, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirishga imkon beradi; iqtisodiy ta'lim-tarbiya natijasida ularda tashabbuskorlik, tejamkorlik, jamoat mulkiga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalari shakllanadi, o'z-o'ziga talabchanlik va mas'uliyat hissi ortadi. Iqtisodiy tarbiya natijasida texnologik jarayonlar va jihozlarning yangilanishi, yuqori sifatli mahsulotlar tayyorlash, shaxsiy muvaffaqiyat va farovonlikka olib keladi.

Ma'lumki, ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilim olish, ko'nikma va malakalarni egallash, ularning ilmiy dunyoqarashi, ijodiy izlanishlarini rivojlantirish maqsadiga yo'g'rilgan o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorligi sanaladi.

Boshqacha aytganda, ta'lim mazmunining o'qitish metodlari yordamida o'zlashtirilishiga erishishdir.

Metod so'zi umumiy ma'noda muayyan maqsadga erishish usulidir. O'qitish metodlari tom ma'noda o'qituvchining bilimlarni o'quvchilar ongiga etkazish va ayni paytda ularni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirib olish usulidir.

Didaktikada o'qitish metodlari quyidagi metodologik va nazariy qoidalarga asosan ta'riflanadi:

1. O'qitish metodi o'qitish jarayonining o'ziga xos pedagogik sharoitida ob'ektiv reallikni bilish metodlarining ifodasi sanaladi, ya'ni o'qitish metodlari yordamida o'quvchilarning bilish faoliyati tashkil etiladi va boshqariladi.

2. O'qitish metodlari o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish maqsadida qo'llaniladi. Bu ularning asosiy funksiyalari sanaladi, shuningdek, mazkur metodlarning undovchi, rag'batlantiruvchi, uyushtiruvchi va nazorat qiluvchi funksiyalari ham mavjud.

3. O'qitish metodlari yagona ta'lim jarayonining ikkita sub'ekti bo'lgan o'qituvchining pedagogik va o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini uyg'unlashtiruvchi, hamkorligini ta'minlovchi faoliyat usulidir.

4. O'qitish metodlari o'qitishning moddiy vositalari bo'lgan darslik, ko'rgazmali, didaktik va tarqatma materiallar bilan uzviy bog'langandir.

5. O'qitish metodlari aniq o'qitish usullaridan tarkib topadi va pedagogik jarayonga qo'llaniladi.

6. O'qitish metodlari o'zaro bog'langan faoliyat usullari sifatida darsning barcha bosqichlari, tashkiliy qism, o'quvchilarning bilish motivlarini faollashtirish, yangi mavzuni o'rganish, o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish, o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini nazorat qilish va baholash, olingan natijalarni tahlil qilish, uy vazifasini berishda foydalaniladi.

7. Darsda o'qitish metodlari doimo muayyan birikma holida qo'llaniladi. Darsning har bir bosqichida metodlarning u yoki bu birikmalaridan foydalaniladi. Mazkur bosqichdagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishni ta'minlovchi metod ustunlik qiluvchi etakchi tizim hosil qiluvchi metod hisoblanadi, qolgan metodlar unga bo'ysunadi. Biologiyani o'qitishda aksariyat hollarda ko'rgazmali metod etakchi o'rinni egallaydi, boshqa metodlar unga bo'ysunadi yoki singib ketadi.

8. Inson faoliyati metodlarining o'zgarishi, o'qitish metodlarining boyishiga va yangilanishiga olib keladi. Axborotlarning globallashuvi sharoitida dasturli o'qitish, IT dasturlari vositasida o'qitish va h.k. metodlar vujudga keldi.

Didaktikada o'qitish metodlarini tasniflash munozarali masala bo'lib, tasniflash turli asoslar bo'yicha amalga oshirilgan.

Akademik I.D.Zverev metodlarni o'qitish manbalari va o'quvchilar faollik darajasiga ko'ra quyidagicha tasniflashni tavsiya etgan.

Taniqli didaktik olim Yu.K. Babanskiy o'qitish metodlarini quyidagi guruhlarga ajratgan:

1. O'qitishning og'zaki metodlari (hikoya, suhbat, o'quv ma'ruzasi).
2. O'qitishning ko'rgazmali metodlari.
3. O'qitishning amaliy metodlari.
4. O'qitishning muammoli-izlanish metodlari.
5. O'qitishning mantiqiy metodlari.
6. Mustaqil ishlash metodlari.
7. O'qitishda o'quvchilar faoliyatini rag'batlantirish va asoslash metodlari.
8. O'qitishning nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish metodlari.

Quyida o'qitishning reproduktiv metodlari bo'lgan og'zaki metodlari (hikoya, suhbat, o'quv ma'ruzasi), ko'rgazmali, amaliy metodlarining tavsifi beriladi:

O'qitishning og'zaki bayon metodlari guruhi. O'qitish jarayonida og'zaki metodlardan doimo va muntazam foydalanib kelingan. Bu metodlar metodlar ichida ustunlik qilgan davrlar ham bo'lgan. Hozirgi kunda an'anaviy ta'lim tizimida og'zaki metodlar ustunlik qiladi. Keyingi yillarda og'zaki metodlarni tanqid qilish, ularni o'quvchilar faoliyatiga faol ta'sir ko'rsatmaydigan metodlarga kiritish odat tusiga aylangan. Metodlarga baho berishda xolisona yondashish zarur, uning ahamiyatini mutlaqlashtirish, bo'rttirib ko'rsatish mumkin emas, shuningdek, pasaytirishga ham yo'l qo'yib bo'lmaydi.

O'qitishning og'zaki bayon metodlari qo'llanilganda o'qituvchining so'zi o'quvchilarning bilim olishlari uchun asosiy manba hisoblanadi, ya'ni o'qituvchi o'quvchilarga so'zlar vositasida bilim beradi, o'quvchilar faoliyatini eshitish, fikr yuritish, berilgan savollarga javob topishga yo'naltiradi. Shuning uchun o'qituvchining so'zi oddiy axborot bo'lmasdan, balki ishonchli, asoslovchi, o'quvchilarning faoliyatini faollashtiruvchi ta'sir kuchiga ega bo'lishi kerak.

O'qituvchining yorqin, hissiyotli, dalillarga asoslangan, mantiqiy ketmaketlikda tuzilgan, ko'rgazmali hikoya, suhbat, ma'ruzalari hozir ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Og'zaki metodlar qisqa muddatda katta hajmdagi o'quv materialini o'quvchilar ongiga etkazish, muammoli vaziyatlarni vujudga keltirish, ularni hal etish yo'llarini ko'rsatish, o'quvchilarning nutqini rivojlantirish imkonini yaratadi. Shuningdek, ko'pchilik metodlar o'qitish jarayonida og'zaki metodlar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llaniladi. Og'zaki metodlarning muvaffaqiyatli qo'llanilishi, o'qituvchining:

-nutq madaniyatini egallaganlik, jumladan, nutqning ravonligi, ovoz kuchi, intonatsiya, axborotlarning obrazlilik, ishonchlilik, asoslovchi, isbotlovchi, emotsiyali, shaxsiy munosabat bilan yo'g'rilganlik darajasi ga;

-axborot texnologiyalari asosida yaratilgan elektron darsliklarda ovoz, animaciya, harakatlarning uyg'unlik darajasiga bog'liq bo'ladi. Og'zaki bayon metodlari guruhi o'z ichiga suhbat, hikoya, ma'ruza metodlarini oladi.

Hikoya metodi o'quvchilarga o'quv materialini yaxlit holda savollar berib, uzmasdan bayon etishni nazarda tutadi. Yangi mavzu mazmunida yangi tushunchalar, ilmiy axborot ko'p bo'lgan taqdirda, shuningdek, o'qituvchi o'quv materialini yuzasidan faol suhbat o'tkazish imkoni bo'lmagan, izohlash va tushuntirishi lozim bo'lgan, o'quv materialining hajmi katta bo'lib, uni dasturda belgilangan vaqtda o'rganish zarur

boʻlgan hollarda hikoya metodidan foydalanadi. Hikoya metodidan darsning qaysi bosqichida foydalanishiga koʻra hikoya metodining didaktik maqsadi turlicha boʻladi.

Darsning kirish qismida foydalaniladigan hikoya metodi oʻquvchilarning yangi mavzu mazmunini idrok qilishga tayyorlash sanaladi. Mazkur jarayonda hikoya metodi mazmun jihatdan oʻquvchilarda yangi mavzuni oʻzlashtirishga boʻlgan ehtiyojni vujudga keltirish, barqaror qiziqishni uygʻotish, dars davomida bajarilishi lozim boʻlgan oʻquv topshiriqlarining maqsadini anglashni taʼminlashga qaratiladi.

Yangi mavzuni oʻrganish jarayonida foydalaniladigan hikoya metodi mazmun jihatdan yangi mavzu mazmunini mantiqiy ketma-ketlikda, izchillikda rivojlantirilib boriladi, asosiy tushuncha va atamalar alohida taʼkidlanib, koʻrgazmali vositalari va ishonarli misollar foydalanilgan holda bayon etiladi.

Darsning yakunlash qismida foydalanilgan hikoya metodida oʻqituvchi oʻrganilgan mavzu mazmunini yuzasidan asosiy fikrlarni umulashtiradi, yakunlaydi, xulosa chiqaradi, oʻquvchilarga mustaqil ish topshiriqlarini tavsiya etadi.

Oʻquvchilarning bilimlarini nazorat qilish va baholashda foydalaniladigan hikoya metodi oʻquvchilarning muayyan mavzularni hikoya qilishini taqozo etadi. Oʻquvchilarning hikoyalari ularning ilmiy dunyoqarashi, nutq va muloqot madaniyatini rivojlantirishga zamin tayyorlaydi. Bunda oʻquvchilar yangi mavzu mazmunidagi asosiy gʻoyani ajratish, oʻz fikrini asoslash va dalillash, qisqa va loʻnda, mantiqiy ketma-ketlikda bayon etish, koʻnikmalarini egallaydi.

Hikoya metodini qoʻllashning samaradorligi oʻqituvchining dars rejasini puxta tuzishi, mavzu mazmunini yoritishning eng izchil yoʻlini tanlashi, koʻrgazmali vositalar, tarqatma va didaktik materiallarni toʻplashi, bayonning tegishli darajadagi koʻtarinki ruhini taʼminlashni taqozo etadi. Hikoya metodining tarkibiga quyidagi metodik uslublar kiradi:

Oʻquv materialini jonli, obʼektlarga xos xususiyatlarni bayon qilish, axborotning ilmiyligi, izchilligi, tushunariligi, nutqning ravonligi va ifodaliligi uslubi.

Suhbat metodi oʻqituvchining oʻquvchilar tomonidan yangi mavzu mazmunidagi qonuniyat, tushuncha va atamalarning izchillikda faol oʻzlashtirishini taʼminlovchi puxta oʻylangan savollar vositasida ishlashini nazarda tutadi. Suhbat metodi yordamida oʻquvchilarning avval oʻzlashtirgan bilim va koʻnikmalari faollashtiriladi, tizimga solinadi, umumlashtiriladi, xulosa chiqariladi va yangi oʻrganilayotgan tushuncha bilan oʻzaro aloqadorligi yoritiladi. Shuni qayd etish kerakki, oʻquvchilarning avval oʻzlashtirgan bilimlari asosida yangi mavzuni savollar yordamida oʻzlashtirish imkonini beradigan mavzular suhbat metodi vositasida oʻrganish tavsiya etiladi. Suhbat metodi oʻquvchilarning nazariy bilimlarni oʻzlashtirish jarayonini engillatish, oʻquvchilarning avval oʻzlashtirgan bilim va koʻnikmalari, hayotiy tajribalaridan foydalanib, qator savollar yordamida yangi bilimlarni oʻzlashtirish, mazkur bilimlardan amaliyotga qoʻllashni anglab olishiga zamin tayyorlashni koʻzda tutadi.

Oʻquv materialining murakkablik darajasi oʻrtacha boʻlib, mavzu mazmunini mantiqiy tugallangan fikrli qismlarga ajratish, mazkur qismlar boʻyicha savollar tuzish imkoni boʻlgan, oʻquvchilarning dastlabki bilimlari etarli darajada, ular suhbat davomida oʻz fikrlarini aytishlari, asoslashlari va shu bilan bir qatorda yangi bilimlarni shunchaki eslab

qolmasdan, balki mustaqil idrok etishlari, faol egallashlari mumkin bo'lgan hollarda suhbat metodidan foydalaniladi.

Suhbat metodi o'quvchilarning nazariy bilimlarni o'zlashtirish uchungina emas, balki ularning ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, nutqini rivojlantirish, taqqoslash, tahlil qilish, mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini tarkib toptirishga yordam beradi.

Suhbat metodining samaradorligi o'qituvchining mavzu mazmunni mantiqiy tugallangan qismlarga ajratish, har bir qism bo'yicha savollar zanjirini tuzish, dars davomida mazkur savollardan o'z o'rnida foydalanish, sinf o'quvchilarining bilish faoliyatini faollashtirish va savollarga javob topishga yo'llashi, har bir o'quvchining rag'batlantirishi, o'quvchilarning esa o'z fikrini lo'nda va qisqa bayon etish, dalillash ko'nikmalarini egallaganlik darajasiga bog'liq bo'ladi.

Mazkur metod tarkibiga suhbat savollarini ketma-ketlikda qo'yish, yordamchi va qo'shimcha savollarni o'z vaqtida berish, o'quvchilarni faollashtirish, o'quvchilar javobidagi xatolarni to'g'rilash, xulosa va umumlashtirishni tarkib toptirish uslublari kiradi.

O'quv ma'ruzasi metodidan o'quv materialining hajmi katta, mantiqiy tuzilishi murakkab, tushuncha va atamalarga boy bo'lgan hollarda foydalaniladi.

O'quv ma'ruzasi metodidan foydalanilganda quyidagi talablarga e'tibor qaratish lozim:

1. Ma'ruza mazmuni chuqur ilmiy, g'oyaviy va mantiqiy ketma-ketlikda ko'rgazma vositalarga asoslangan holda bayon etilishi.
2. O'quvchilar uchun tushunarli, hissiyotga boy va sodda tilda yoritilishi.
3. O'quvchilarning yoshlik va ruhiy holatlarini hisobga olgan holda 15-20 minutdan so'ng qisqa mustaqil ish yoki savol-javob o'tkazish, o'quvchilarning bilish faoliyati faollashgandan so'ng davom ettirilishi lozim.

Ta'lim jarayonida o'quv ma'ruzasini qo'llash o'qituvchidan jiddiy tayyorgarlik ko'rishni talab etadi va u:

1. Dars mavzusi, maqsadi va dolzarb muammolarni aniqlashi;
2. Tanlangan mavzu bo'yicha darslik, ilmiy va ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan tanishishi;
3. O'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari hamda qiziqishlarini hisobga olgan holda ma'ruza rejasi, mazmunini tuzishi;
4. Yuqori samara beradigan o'qitish vositalari va metodlarini tanlashi kerak. Ma'ruzaning muvaffaqiyatli o'tishi, avvalo o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati qanday tashkil etilganligiga bog'liq.

Unda o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradigan ko'rgazma vositalari - O`TV, multimedialar, tabiiy, tasviriy jihozlar va boshqa o'qitish vositalaridan foydalanish hamda ma'ruza davomida o'quvchilar uning rejasi, mazmunini qisqa yozib olishi, savollarga javob topishga erishishi o'qituvchining diqqat markazida bo'lmog'i lozim.

Darsning kirish qismida foydalanilgan o'quv ma'ruzasi metodi yordamida o'quvchilarning diqqati jamlanadi, bilish faoliyati faollashtiriladi, bilimlarni qabul qilishga zamin tayyorlanadi. Buning uchun ma'ruzani boshlashda uning mazmuniga oid qiziq misollar, yorqin va hissiyotga boy voqealar keltirilib, o'quvchilar oldiga muammolar qo'yiladi.

Darsning asosiy qismida foydalanilgan o'quv ma'ruzasi metodi o'quv materiali didaktik tamoyillarga amal qilingan holda ta'lim mazmuni mantiqiy izchillikda, ko'rgazma vositalari - O`TV, multimedialar, tabiiy, tasviriy jihozlar va boshqa o`qitish vositalaridan foydalangan holda bayon qilishni taqozo etadi.

Darsning xulosa qismida foydalanilgan o'quv ma'ruzasi metodi yordamida o'quvchilarning bilimlari tartibga solinib umumlashtiriladi, xulosalar chiqariladi. Ma'ruza yakunida o'qituvchi o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirishga, umumlashtirishga qaratilgan xulosalarni yana bir bor takrorlaydi. So'ng o'quv topshiriqlari yuzasidan o'quvchilarning javoblari tekshiriladi va jadvalning to'ldirilishi ko'zdan kechiriladi. Savol-javob, o'quv bahsi o'tkaziladi.

O'qituvchining ma'ruzasi mazmuni va o'quvchilar faoliyatining tashkil etilishiga ko'ra induktiv yoki deduktiv ravishda tuzilgan bo'lishi mumkin. Ma'ruza induktiv tuzilganda, avval o'quvchilar hodisa va ob'ektlar bilan tanishtirilib, keyin umumiy xulosa keltirib chiqariladi. Deduktiv ma'ruzada esa buning aksi bo'ladi, ya'ni, avval umumiy tushunchalar beriladi, keyin ob'ektlar va hodisalar yordamida uning mazmuni ochib beriladi.

Mazkur metod tarkibiga o'quv materialini mantiqiy ketma-ketlikda bayon qilish, muammolarni qo'yish, ob'ektlarni aniqlash, taqqoslash, xulosa chiqarish, umumlashtirish, o'quvchilarning diqqatini jalb qilish uslublari kiradi.

Ko'rgazmali metodlar guruhi. O'qitish jarayonida ko'rgazmali metodlarning qo'llanilishi, o'quv materiali mazmunidan kelib chiqqan holda ob'ektlar va hodisalarni hissiy idrok etish, ularni taqqoslash, o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash, umumlashtirish, sintezlash, xulosa yasashga imkon beradi. Ko'rgazmali metodlar o'qitish jarayonida og'zaki, amaliy, mantiqiy, muammoli metodlar bilan uyg'un holda qo'llaniladi.

Masalan, o'quvchilarga ko'rgazma asosida o'quv materialini o'rganish bo'yicha topshiriqlar o'qituvchi tomonidan og'zaki beriladi. Topshiriqlarni bajarish jarayonida ko'rgazmalilik amaliy metodlar bilan birikib ketadi, darsda vujudga kelgan muammoli vaziyatlarni hal etishda muammoli metodlar bilan mujassamlashib ketadi.

O'qitish jarayonida ko'rgazmali metodlardan o'z o'rnida va samarali foydalanishning quyidagi afzalliklari mavjud:

- o'quvchilarda ko'rgazmali-obrazli tafakkurni rivojlantirish,
- o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, aqliy faoliyat usullarni egallash;
- o'rganilayotgan nazariy masalalarni aniqlashtirish, darsda bevosita kuzatish imkoni bo'lmagan hodisa va jarayonlarni modellashtirish;
- biologik ob'ektlarni kuzatish, ular ustida tajribalar o'tkazish, olingan nazariy bilimlarni amaliyotga qo'llash, o'rganilgan hodisalarni sxema, jadvallar asosida aniqlashtirish va tasniflash imkonini beradi.

Biologiyani o'qitishda foydalaniladigan ko'rgazmali vositalar sirasiga quyidagilar kiradi:

□ tabiiy va tirik ob'ektlar - gerbariylar, kolleksiyalar, mikro va ho'l preparatlar, xona o'simliklari, tirik tabiat burchagida boqiladigan hayvonlar va h.k;

□ real ob'ektlarni aks ettiruvchi maxsus tayyorlanadigan tasviriy vositalar - jadvallar, sxemalar, rasmlar, modellar, mulyajlar va boshqalar;

□ ko`rgazmalilikning shartli-ramziy vositalari - biogeografik oblastlarning kartalari, globuslar;

□ o`qitishning texnik vositalari - o`quv kinofilmi, diafilm, diapozitivlar, videolavhalar va h.k.

□ o`qitishning multimediali vositalari - EHM ning ta`lim dasturlari, elektron versiya va darsliklar, ovoz, animatsiya, dinamik harakat va uch ko`lamli tasvirni o`zida mujassamlashtirgan multimedialar va h.k.

Ko`rgazmali metodlar tarkibiga tabiiy va tirik ob`ektlar, tasviriy ko`rgazma, ekran vositalari, EHMning ko`rgazmali dasturlari, multimedialarni namoyish qilish metodlari kirib, muayyan holda quyidagi ko`rgazmali vositalarni namoyish qilish, illyustratsiya, demonstratsiya, o`quv kinofilmlari, videofilmlar,

EHMning ta`limiy, modellashtirilgan dasturlari, elektron darsliklar, multimedialarni namoyish qilish, ko`rgazmaning did va estetik talablarga javob berishi, dars mazmunini yoritish, ketma-ketlikda o`quvchilar faoliyatini tashkil etish uslublaridan tashkil topadi.

Amaliy metodlar guruhi. O`quvchilarning o`zlashtirgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo`llash, o`quv va mehnat, ko`nikma hamda malakalarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini o`stirish, hayotga tayyorlash, kasbga yo`llash imkonini beradi. Ushbu metod o`qitish jarayonida ko`rgazmali, muammoli, og`zaki metodlar bilan uyg`unlashgan holda qo`llaniladi. O`quvchilar tomonidan bajariladigan amaliy ishlar bilim manbai bo`lib xizmat qiladi. Buning uchun o`qituvchi amaliy ishlarning maqsadini aniqlashi, maqsadga erishish uchun zarur bo`ladigan ko`rgazmali vositalarni tanlashi, o`quv topshiriqlarini aniq tuzishi lozim. Amaliy ishlarni bajarish uchun beriladigan o`quv topshiriqlari mazmunan aniq, ixcham, tushunarli va maqsadga yo`naltirilgan bo`lishi zarur.

Bu metodlar guruhiga tabiiy ob`ektlarni tanib olish va aniqlash, kuzatish, biologik tajribani tashkil etish va o`tkazish, o`simliklarni parvarish qilish va hayvonlarni boqish kabi metodlar kirib, ular mos holda, ob`ektlarni tanib olish va aniqlash, kuzatish va tajribalar o`tkazish, o`quvchilarga amaliy ishning borishini bayon qilish, amaliy ishlarni bajarish rejasini tuzish, amaliy ish topshiriqlarini bajarilishini nazorat qilish, topshiriqlarni bajarish natijalarini tahlil qilish, o`z-o`zini nazorat qilish, amaliy ish, kuzatish va tajribalarni yakunlash va rasmiylashtirish uslublaridan iborat bo`ladi.

Tabiiy ob`ektlarni tanib olish va aniqlash metodi biologiyani o`qitishda etakchi mavqeiga ega, chunki botanika darslarida o`simlik organlari, o`simlik turi, turkumi, oilasi, sinfga mansubligi aniqlanadi. Buning uchun o`qituvchi etarli darajadagi tarqatma va didaktik materiallar, gerbariyalar, majmualari tayyorlangan bo`lishi va ulardan o`z o`rnida samarali foydalanishi lozim.

FOYDALANILAGAN ADABIYOTLAR:

1. Стамберская Л.В. Урок биологии шагает в компьютерный класс/ Л.В. Стамберская// Биология в школе. - 2006. - №6. - 31-36-б.
2. Трунин В.Е. Использование мультимедийных средств в обучении/ В.Е. Трунин// Среднее профессиональное образование. - 2007. - №7. - 7-9-б.

3. Tolipova J. O., G'ofurov A.T. “Biologiya o'qitish metodikasi” Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: TDPU, 2012, - 240 b.

4. J.O. Tolipova, A.T.G'ofurov “Biologiya o'qitish metodikasi” T. TDPU, 2012.

5. J.O. Tolipova “Biologiyani o'qitishda pedagogic texnologiyalar”

T. “Cho'lpon”, 2011.

6. www.tdpu.uz

7. www.Ziyonet.uz

8. www.gov.uz.